Радні поволі стягалися до канцелярії. Кожний, заки входив до хати, висікався у сінях, обтирав ніс полою від кожуха і далонею ще доправляв. Отак кожний ішов між люди. "Славайсу". — "Навіки слава", — та й сідав на лаві, що стояла довкола хати.

Радних було вже з половина, старші сиділи ближче до стола, а молодші трохи подальше. В куті коло печі стояли сінники один на другім, а коло них — чорна бляшана банька. То був шпиталь. То як раз або два рази до року написав лікар письмо до громади, що того а того дня буде в селі, то війт кликав до себе поліціяна Тому:

— Вже, небоже, мусиш завтра прихарити канцелярію, бо, аді, прийшло письмо, що дохтор приїде. Обшуруєш трохи підлогу, посиплеш піском, розкладеш сінники по підлозі, понакриваєш їх лантухами, поналиваєш тої смердячої води з баньки по кутах — та й очі заткаємо. Є припіс, що шпиталь має бути на холеру, та й мус бути!

Отак поліцай робив раз або два рази до року з канцелярії шпиталь. А як радні потім сходилися на раду, то всі пчихали і казали: "Але-бо паскудно смердить!" Ті, що були у війську, говорили, що, певно, лікар робив "реперацію" і обмертвлював, та від того так вертить у носі. А Павло Дзіньо то вже добре мався. Він усе дрімав на раді. То як радні пчихали від сопуху шпитального, то все казали:

— Павло мнєгкий на голову, та ми лиш пчихаємо, а він таки спить. Треба дохтореві сказати, аби нам не обмертвлював радних, бо рада буде до нічого.

Павло не боронився, лише глядів перестрашеними очима на радних, а лице його ставало ще чорніше, як було. Його поміркували в раді "намість дурного" — та й всі з нього сміялися.

Тепер радні сиділи на лаві та й балакали — поволі, ліниво. Кожний сидів, як йому було ліпше і як навик.

Іван Павлюк, що сидів коло самого стола і був найстарший, схилився на черево, склав руки, як до молитви, всунув їх між коліна та й плював, покручуючи люльку. Долоні, ніс і коліна сусідували з собою. Отак він сидів та вповідав за ярмарок:

— Дайте ми покій з такими ярмарками, як теперішні! Жиди з панами цілий світ займили. Хто продає — жид, а хто купує — пан! А люди десь-не-десь що грубшу яку штуку продають. Телєтко, корозку — то ще, ще, але волів вже мало.

— Та-бо тісно стало! А кождий собі гадає: куплю телетко, прикохаю, десь трохи полови запарю, гарбузів кину, та й, уважиєте, щось приросте на обкидок. Тісні роки настали!

— Правда, що тісні. Десь давно то, бувало, ксьондзи гійкали на нарід, аби не пив, аби не гайнував, а тепер, видите, нарід і не п'є, і не гайнує, а грейціря рівно не видить. Геть нарід приперси, а на Великдень таки рідко котрий солонину має. Так тєжко, вам кажу, як з каміня, за той грейцір!

— Всьо перевекслювалоси. Таже давно і цеї худоби не було видко. Тепер худоба сама періста — тиролська, а давна була сама біла. Я ще не такий дуже давнин ґазда, а по жінці взев-єм такі білі воли, як сніг, а роги мали такі, що в ворота не влізалиси. То, бувало, так бігли, як коні. А як їхав-єм до міста, то-м дзумбелав. Казали, що то була венгерська худоба, як ніби за цу кажуть, що тиролська. Та й тогди була тана худоба, де-де-де-е!

— Тано продавалоси та й тано куповалоси, але ліпше було. Аді, таже то не лиш худоба інакша настала, а свині ж давно такі були? Були, видите, усілякої масті, і шерсть по них довга, і драганисті на ногах, а теперішні самі білі і гладкі. То як станеш на свинцькі торговиці, то так

ними усіяно, як білим цвітом. Лиш мазурі помежи них з черевами походжають.

— То є, відай, усякий гатунок. А ніби люди всі однакі? Якось був-єм у Коломиї та й дивлюси — йде якесь таке, як дідько, господи мні прости! Чорне лице геть цалком і руки. Гадаю собі: та цес аби де став уночі на мості, та й би кождому треба воду освітити. Та-бо бігме! Якись жидок казав, що то такі люди є під сонцем.

— Та вже певне, що є усякий гатунок. Мій Василь, як був у Відні при воську, то казав, що видів такі свині, що ані вух, ані рийки, ані ніг не видко, лиш таки толуб.

— Є всього на світі, а біди найбільше... Бесіда станула, бо війт надійшов.

— Та що, май, чувати в місті, віте?

— Коби гроші, то в місті би добре... Виджу, пани лиш зайдуть на ресторацію, та й п'ють, та поїдають що найліпше і гроші мають. Коби хоть на тиждень перекинутиси в пана! — говорив війт.

— Як у якого пана. Бо є такі, що на соломі сплють, а зубами обіскаютьси. Зверхи камазелька, а сорочки нема. Лиш притулить на груди трошки полотенца — та й убравси! А не один такий голоден, що би макух їв, — казав Проць, що давно у дворі служив.

— Та ще був-єм у секретаря із-за тої толоки. Щось він мені там белендів та й каже, що коби, каже, у вашім селі менше люди тих казетів на пошті спроваджували. То, каже, ошуканство. Мужиків, каже, є щось дуже багато. То як лиш двацiта пайка дасть по левові за казету, та й си зробля тисічі тисіченні гроший задурно, запусто. Такий панок, каже, все сам понаписує, тумана пустить, замастить, загладить, а мужики дурні, каже, читають та аж облизуютьси, що панцьке поле на люди перейде.

— А ви, певне, стояли та потакували? — питав молодий радний Петро Антонів.

— Ні, брав-єм си з ним за барки за якогось там латюгу, що туманить людей! Добре ксьондз із Грушевої казав, що нарід даєси на підмову всяким кременальникам, а потім, каже, прийде що до чого, а вони ізнирли, а дурний нарід сидить по арештах. А то ж мало попосочили та покалічили?! Я лиш не люблю, як мені хто під ніс підкидає. Ніби я громаду продав або зрадив? Ніби пхаюси у вібір? Вібирайте, кого хочете, а я стою на боці.

— Ви би си пхали, але ми кличимо: ацю! Ви би ще й дітем ковбаси принесли додому,— говорив Петро Антонів.

— Мовч,— закричав війт,— мовч, бо ті скажу закувати, ти, шмаркачу! Та дивітьси, ґазди, ци я з ним свині пас?

— Ви мені носа не обтирали, а на мою бесіду можете так потакувати, як секретареві.

Сварка починала вже ставати бійкою, і старий Івая вмішався в діло:

— Ти, небоже Петре, не будь угурний, таже знаєш, що молодий мусить старшому змовчети. Один чоловік такий, що не боїтьси нічо, а другий та й боїтьси. Я сам, ґазди, все за громадов стояв-єм і стою, але, бігме, на ваш збір не пішов бих. Якось я з осені був у місті. Надибаз мене злісний та й каже: ходіть на збір та хоть на старість подивитеси, як мужики докупи єднаютьси. Кажу я єму: бігме, бих не пішов! Воно добре, що єднаютьси, бо як то приповідають, що громада великий чоловік, але я не піду. Я, кажу, зріс і посивів, а ще в кременалі години не сидів. А тепер треба мені на старість нечесті? Таже здаєси ми, що би кожда маленька дитина в селі показувала: аді, вуйко Іван та в арешті сиділи! Не піду та й не піду! Мій Никола ходить, але я не піду.

Якось старий Іван цим та не тим та й улагодив сварки. Лиш гнів лишився однако.

— Але ми балакаємо та балакаємо, а ви, віте, не кажете, чого ви нас поскликали? — питався Іван, аби сварка не обернулася.

— Вже я вас не буду скликати, коби-м добув своє, та й плюю на уряд, та най вам шмаркачі вітують.

— Але, але, ви гадаєте, що віта не найдемо, ми би а села на цілу околицю вітів настарчили,— не дарував Петро.

— Та щось старший брат має на раді казати,— говорив війт.

Старший брат церковний, Василь, почав говорити:

— От не знаю, ци то в четвер, ци в п'ятницу та прибіг до мене писарчин парубок. "Ой,— каже,— вуйку, я видів, як стара Романиха з-під церкови дошку несла". Пішов я на другий день під церкову, та й якурат нема одної дошки. То ще з тих, що від дзвініці лишилиси. Воно правда, що то вже здрихлавіли ті дошки, але як то з-під церкови рунтати? Та й, видите, така стара жінка та й киває того, що не до неї. Пішов я до ксьондза та уповідаю, а ксьондз кажуть, що маєси на раду дати знати, бо, кажуть, як то церкову обкрадати? Я би, до пса, вже нічо не казав, якби воно моє, але церковне, та треба його боронити, — оскаржував Василь.

Всі радні мовчали, бо хто то надіявся би, що стара Романиха та злодійка. Ніколи по селі не було за неї чутки, аби вона крала.

За хвилину ввійшла Романиха. Стара, обдерта, з синім лицем. Станула коло дверей та й почала борзо крізь плач говорити:

— Я, газдики, вкрала ту дошку, таки-м украла, абисте знали, як мене мій син на старість обсербує! Та я в хаті не маю віхтика солімки, аби хоть покурити! Я сиджу на печі та й замерзаю. Цілому селові шию та прєду, та й пальці ми деревіють. Очі ми вже скаправіли. Та ще кілько я зашию, аби душу погодувати, — нема грейціря на топливце. Та я свому синові всю свою крішку дала, лиш собі один кут лишила, а він навіть до мене раз на місіць не подивитьси. Аби увійшов та: бісе ци чорте, що ти дієш? Ні та й ні!

— Але з-під церкови красти? Таже ваші гони, жінко, вже не довгі, та пам'єтайте і на тот бік, аби-сте що принесли. Ви стара жінка, та я кажу, аби вас не замикати ані бити, лишень дасте лева на церкову та й йдіть собі з богом, а більше аби я не чув за ніяку крадіжку,— судив війт.

Романиха кинулася як опарена:

— Ой віточку, та я вмру, та не буду лева мати! Де мені лева, де, де, де?!

— Мус! — була відповідь.

Радні мовчали. Чули, що баба дуже бідує, і знали, що лева не має. Але вкрала, що правда, то правда, та й ще з-під церкви! Вже мали гадку сказати, аби потрошки давала, по шістці, по дві, як почав говорити Петро Антонів:

— Я би, люди, казав, аби таку бідну одову не карати. Церкова, відай, си не загріє одовиним левом. Десь-то вповідають, що давно церкови западалиси і робилоси на тім місці озеро безконешне. Якби таких кервавих левів одовиних набрати та покласти в скарбону церковну, та й, відай, би жадна церкова не стримала сліз одовиних. Це, відай, би було не по правді. Та замість аби церкова бабі дала, то ще ме від неї брати того студеного лева? Я якось був у баби за предивом. Входжу, а в хаті студеніше, як у ґаздівські стайні. На опецьку горить каганець такий, як

зеренце пшениці, та й тілько всего вогню у хаті. Баба сидить та мне пальці, як дерев'єні. Я би казав, ґазди, аби ви не казали їй платити того лева.

Війт злісно поглянув на Петра. Радним як коли би камінь із серця впав. Всі одним голосом заговорили, що не треба бабиного лева. І старий Іван сказав: а най бог сохранить! Ще казали прикликати сина бабиного, і старий Іван взяв його картати:

— Мой, мой, таже вона тебе на лані під корчем ховала та холоду шукала. Мой, таже вона тебе обпирала, і облатувала, і плакала, як ти до бранки йшов, а ти її віхтика соломи не кинеш? Ей, коби я був вітом, я би тебе на остатнє вогниво скував! — проказував Іван.